

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Portal „Peščanik” oboren je 1. juna popodne, pošto je objavio tekst grupe autora u kojem se tvrdi da je doktorska disertacija ministra unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića, koju je odbranio na Univerzitetu Megatrend u junu 2013. godine, plagijat. Svetlana Lukić, urednica „Peščanika”, izjavila je da je napad bio najintenzivniji kada je Stefanovićev doktorat pomenut u emisiji „Utisak nedelje” na televiziji B92, 1. juna uveče. Portal „Peščanik” saopštio je i da je napad dolazio sa servera Univerziteta Megatrend, na kojem je ministar Stefanović doktorirao. Rektor Megatrenda demantovao je da njegov univerzitet stoji iza napada. Iz „Peščanika” je saopšteno i da je redakciju portala kontaktirao načelnik Odeljenja za borbu protiv visokotehnološkog kriminala MUP-a Srbije Saša Živanović, koji im je rekao da će njegovo odeljenje, u skladu sa svojom nadležnošću, pokrenuti istragu o napadima. Već 3. juna, predsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić saopštio je da je sajt „Peščanika” zaista bio napadnut, da je napad došao sa dve adrese, te da će, kada istraga bude završena, javnost dobiti kompletnu informaciju o njenim rezultatima. Vučić je posebno istakao da država ne stoji iza ovakvih napada. Dnevni list „Danas”, na osnovu nezvaničnih informacija iz kabineta premijera, preneo je da se radilo o DDoS napadu, a da su dve adrese koje je predsednik vlade pomenuo zapravo adrese Akademske mreže Srbije i Univerziteta Megatrend, kako su to još ranije tvrdili i iz „Peščanika”. Direktor policije Milorad Veljović potvrdio je u izjavi novinskoj agenciji Tanjug da je odeljenje za visokotehnološki kriminal Ministarstva unutrašnjih poslova u saradnji sa Tužilaštvom za borbu protiv visokotehnološkog kriminala, putem Interpola, zatražilo međunarodnu tehničku pomoć od više zemalja iz regiona i sveta, te da će dobijanje logova sa stranih sajtova poslužiti otkrivanju mogućeg izvršioca napada. Desetak dana nakon napada, načelnik Odeljenja za borbu protiv visokotehnološkog kriminala MUP-a Srbije Saša Živanović saopštio je da je Internet prezentacija „Peščanika” bila hostovana na serveru u Nemačkoj, na koji je izvršen takozvani Wordpress Pingback napad, za koji je analizom utvrđeno da je došao sa 533 servera iz desetine zemalja širom sveta. On je najavio da će istraga biti nastavljena nakon dobijanja podataka, putem međunarodne policijske saradnje, iz više zemalja regiona i sveta. Živanović je posebno podvukao da je analizom logova utvrđeno da napad nije išao sa servera Univerziteta Megatrend, a da je tokom napada bilo i velikog broja legitimnih pristupa sajtu „Peščanika”, a posebno nakon što se o

Stefanovićevom doktoratu govorilo i u emisiji „Utasak nedelje” na TV B92. Živanović je posebno ukazao na to da je urednicima i administratoru „Peščanika” savetovano da prezentaciju prebace na zaštićeniji server.

Za razliku od štampe, odnosno radija i televizije, sprečavanje ili ometanje čije distribucije je posebno krivično delo u Srbiji, i to krivično delo sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa, sprečavanje distribucije informacija putem Interneta goni se isključivo kao sprečavanje i ograničavanje pristupa javnoj računarskoj mreži ili kao računarska sabotaza. Tek pod pretpostavkom da istraga Odeljenja za borbu protiv visokotehnološkog kriminala MUP-a dovede do konkretnih izvršilaca napada, odnosno njihovih nalogodavaca, moći ćemo na konkretnom primeru da utvrdimo da li je činjenica da Internet mediji nisu zaštićeni posebnom inkriminacijom u Krivičnom zakoniku dobra ili ne. Naime, dok u odnosu na sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa određena praksa postoji (npr. osuđujuća presuda izrečena u slučaju u kome je emitovanje programa TV B92 sprečeno fizičkim sečenjem kabla koji je povezivao predajnik s emisionim antenama), nije poznato da postoji i jedna presuda izrečena za obaranje medijskih sajtova. Napadači na sajtove po pravilu ne budu otkriveni, pa samim tim ni kažnjeni. Da li će slučaj „Peščanika” doživeti drugačiju sudbinu, ako ni zbog čega drugog onda zbog pažnje koju je izazvao u javnosti, te osude napada koju su javno izneli i premijer, kao i direktor policije, ostaje da se vidi. Nažalost, izgleda da su šanse za to, zbog načina na koji je napad izvršen, prilično male.

1.2. Policija je protiv Nebojše Čovića, bivšeg potpredsednika Vlade Srbije i bivšeg gradonačelnika Beograda, predsednika Košarkaškog kluba „Crvena zvezda”, podnela krivičnu prijavu zbog sumnje da je pretukao novinara Dejana Anđusa. Mediji su preneli da se na filtriranim snimcima sigurnosnih kamera, koje je policija uzela kako bi utvrdila šta se dogodilo, vidi kako neko ko podseća na Čovića čak šest puta udara novinara. Do incidenta je došlo u noći između 3. i 4. juna, ispred televizije „Kopernikus”, gde je Čović sačekao Anđusa koji je izašao iz zgrade nakon što je završio emisiju, u kojoj je, između ostalog, govorio i o Nebojši Čoviću, kao i o njegovom sinu, košarkašu Filipu Čoviću. Bivši potpredsednik Vlade Srbije potvrdio je da je otišao pred televiziju „Kopernikus”, kako je rekao, da pita Anđusa „zašto se bavi lažima”, ali je demantovao da je novinara prvi udario.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javna glasila i njihovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla.

Ono što je činjenica jeste to da srpski Krivični zakonik novinare smatra licima koja obavljaju posao od javnog značaja, i pri tome posao skopčan sa povećanim rizikom, te u slučaju određenih krivičnih dela predviđa strože sankcije ako su ta dela izvršena prema novinarima. To je, međutim, slučaj samo sa teškim ubistvom novinara, ugrožavanjem sigurnosti novinara i teškom telesnom povredom. Nije još uvek poznato za koje krivično delo je policija podnela prijavu, kao ni da li će i za koje krivično delo doći do optuženja.

1.3. Početkom juna mediji su preneli da je novinar Radio-televizije Mladenovac Dragan Nikolić pozivan na informativni razgovor u policiju zbog prenetog komentara na Fejsbuku. Nikolić je izjavio da je prijavu protiv njega podneo republički poslanik i član skupštinskog Odbora za kulturu i informisanje iz Srpske napredne stranke Milorad Cvetanović. Sporno je, navodno, bilo citiranje jednog pasusa iz teksta novinara Aleksandra Bečića sa portala „Kolumnista” u kojem je on kritikovao gradskog menadžera Beograda Gorana Vesića zbog izjave da su građani koji su evakuisani zbog poplava iz Obrenovca načinili štetu u beogradskim hotelima od oko 100.000 evra. Na informativni razgovor pozvano je još dvoje građana koji su učestvovali u istoj raspravi na Fejsbuku. Nije poznato izvršenje kojeg kažnjivog dela je Cvetanović Nikoliću stavio na teret u konkretnoj prijavi, a Nikolić je medijima izjavio da ga Cvetanović zapravo tereti za „nanošenja štete i kvarenja ugleda visokih funkcionera Srpske napredne stranke”.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a posebno da niko ne sme da vrši bilo kakav pritisak na osoblje javnog glasila, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Budući da nije poznato izvršenje kojeg kažnjivog dela je Cvetanović Nikoliću stavio na teret u konkretnoj prijavi, čini se da i ovaj slučaj treba gledati u kontekstu spornih optužbi za „širenje panike” tokom nezapamćenih poplava koje su pogodile Srbiju u maju 2014. godine, kada su sudovi i tužilaštva, kako sa ove distance izgleda, u strahu i zabrinutosti građana videli širenje panike i tamo gde širenja panike realno nije bilo. Za očekivati je da je Srbija izvukla pouku iz svega što se događalo. Zaštitnik građana Saša Janković, govoreći o jednom od takvih slučajeva, rekao je da za krivično delo širenja panike nije dovoljno da je panika mogla da nastane, već da je nastala. Po njemu, panike nije bilo. Ono što bi, međutim, bilo posebno opasno, i što ne bi smelo proći nekažnjeno ako se dokaže, jeste mogućnost da su pojedini predstavnici vlasti zloupotrebili nesnalaženje tužilaštava i sudova u takvoj situaciji za prijave protiv onih koji su, kao novinar Radio-televizije Mladenovac Dragan Nikolić u konkretnom slučaju, samo prenosili kritičke informacije o reakcijama predstavnika gradske vlasti u Beogradu na posledice poplava, te na taj način uticali na širenje straha i suzbijanje kritičkog govora u medijima i u društvu uopšte.

1.4. Predsednik opštine Aleksandrovac Jugoslav Stajkovac na ulici u centru grada uzeo je čitav paket odštampanih primeraka lokalnog mesečnika „Župska reč“, i ne plativši, zaputio se ka zgradi opštine. Stajkovac je kasnije, za lokalnu aleksandrovačku televiziju „Diskos“, rekao da je, kako kod sebe nije imao dovoljno para, samo otišao do svoje kancelarije u opštini da uzme novac. Milutin Zdravić, novinar, glavni urednik, vlasnik i distributer lista „Župska reč“, slučaj je prijavio policiji. Iako se događaj odigrao 23. maja, mediji su se za njega više zainteresovali sredinom juna, kada se Zdravić obratio ministru policije zbog neblagovremenog postupanja po njegovoj prijavi. On tvrdi da je u „zaplenjenom“ broju „Župske reči“ objavio kritičke tekstove o ministru odbrane i bivšem gradonačelniku Kruševca Bratislavu Gašiću, nekadašnjem predsedniku opštine Aleksandrovac Čedomiru Petkoviću i o aktuelnom predsedniku opštine Jugoslavu Stajkovcu.

Ranije u ovom izveštaju pomenuli smo da Krivični zakonik Srbije predviđa krivično delo sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanja programa. Po Krivičnom zakoniku, za ovo delo kažnjava se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine, a u slučaju da ga izvrši službeno lice u vršenju službe, zatvorom do tri godine. Koliko god čitav slučaj na prvi pogled izgledao bizarno, ako bi se ispostavilo da su navodi koje su mediji preneli bili tačni, moglo bi se raditi upravo o neovlašćenom sprečavanju rasturanja štampe.

1.5. Kako je 12. juna preneo dnevni list „Danas“, obezbeđenje opštine Grocka sprečilo je novinare portala „Naša Grocka Info“ da uđu u zgradu i prisustvuju sednici Skupštine opštine. Kako piše „Danas“, na taj način nastavljena je diskriminacija ovog medija kojem opštinske vlasti mesecima ne dozvoljavaju da prati rad Skupštine opštine, čije su sednice inače otvorene za javnost. Željko Matorčević, glavni i odgovorni urednik portala „Naša Grocka Info“, kaže da je sve počelo prošle godine, kada su mu ljudi iz opštine prebacili da lažno izveštava sa njihovih sednica. Budući da nije dobio odgovor na pitanje šta je lažno u njegovim izveštajima, Matorčević je odlučio da snima sednice i da snimke integralno prikazuje na svom portalu. Nakon toga više mu nije bio dozvoljen ulazak ni na jednu sednicu. Predstavnici opštinskih vlasti, međutim, tvrde da novinari portala „Naša Grocka Info“ samo nisu na vreme podneli zahtev za akreditaciju, ali i da je obaveza akreditacije novinara i uvedena zbog Željka Matorčevića, koji navodno odbornike ometa svojim ponašanjem. O tome da ovo nije usamljen slučaj svedoči i primer iz Zaječara. Naime, kako je saopštilo Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS), novinar Vuksan Cerović je 24. juna na ulazu u Gradsku upravu Zaječara zatekao istaknuto obaveštenje na kojem je pisalo: „Novinaru Vuksanu Ceroviću zabranjen je ulazak u zgradu Gradske uprave“. Novinar je prvo pozvao policiju, koja je uzela izjavu od portira, a zatim podneo krivičnu prijavu. Kako je saopšteno iz

NUNS-a, Cerović je ocenio da je „povod za ovu primitivnu odluku” njegov novinski tekst „o mahinacijama u zaječarskoj lokalnoj samoupravi”.

Zakonom o javnom informisanju izričito je propisano da državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost, i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Nažalost, gotovo da ne prođe mesec a da u svojim izveštajima ne zabeležimo makar jedan slučaj u kojem se novinarima uskraćuje pristup najčešće organima i telima lokalnih samouprava. Često se to radi pod maskom komplikovanih procedura za akreditaciju, a u pojedinim slučajevima, kao sada u Zaječaru, ako se sve zaista dogodilo onako kako se u saopštenju NUNS-a navodi, golom silom i očiglednim bezakonjem.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Beogradu doneo je prvostepenu presudu po kojoj su, zbog duševnih bolova nanetih povredom časti i ugleda, „Melon d.o.o.”, kao izdavač „Svedoka”, Vladan Dinić, kao odgovorni urednik, i Milivoje Glišić, kao autor teksta i novinar, obavezani da Mići Jovanoviću, vlasniku i rektoru Univerziteta Megatrend, isplate naknadu štete u iznosu od 100.000 dinara. Prema navodima tužbe, vlasniku Megatrenda čast i ugled narušeni su u tekstu „Vitez Mića od Megatrenda”, objavljenom u „Svedoku” 1. oktobra prošle godine. Po Jovanoviću, a što je i Viši sud u Beogradu u jednom delu očigledno prihvatio, u tom tekstu iznet je niz neistinitih i neproverenih informacija. Glišić je, naime, u kritičkom tekstu analizirao Jovanovićevu zvaničnu biografiju i izvrgao ruglu pojedina međunarodna priznanja sumnjive vrednosti i opskurna počasna zvanja rektora Jovanovića.

Ono što ovu presudu ozbiljno kompromituje, pored činjenice da izgleda očigledno da je sud morao da uvaži, a nije, činjenicu da je Jovanović, kao javna ličnost, morao da pokaže viši stepen tolerancije za kritiku, jeste i okolnost da je koincidirala sa ozbiljnim skandalom koji je rezultirao Jovanovićevim povlačenjem sa funkcije rektora. Naime, nakon što je portal „Peščanik” objavio tekst grupe autora u kojem se tvrdi da je doktorska disertacija ministra unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića, čiji je mentor bio upravo Jovanović, a koju disertaciju je ministar odbranio na Univerzitetu Megatrend u junu 2013. godine, plagijat, isti portal objavio je još jedan tekst u kojem grupa autora tvdi da Jovanović uopšte nije doktorirao na Londonskoj školi ekonomije i političkih nauka, kako je to u njegovoj zvaničnoj biografiji takođe pisalo. Protiv sporne presude najavljena je žalba i biće interesantno videti kakav će stav o Glišićevom tekstu, za koji se potvrdilo da je zapravo bio na dobrom tragu, imati Apelacioni sud.

2.2. Bivši direktor niške Toplane Milutin Ilić, njegov bliski saradnik Dobrivoje Stanimirović i Mija Janković, telohranitelj, nepravosnažnom presudom oslobođeni su optužbi da su pretili novinaru i uredniku „Južnih vesti” Predragu Blagojeviću i ugrozili mu sigurnost. Blagojević je, naime, objavio seriju tekstova o partijskim zapošljavanjima u niškoj Toplani, a među novozaposlenima u tom javnom preduzeću bio je i Dobrivoje Stanimirović. Ilić je optužen zbog toga što je Blagojeviću početkom aprila prošle godine, tokom telefonskog razgovora o radu Toplane, rekao: „Da ste takvu stvar objavili u Americi, da li biste živi dočekali jutro?”. Nakon pitanja novinara da li to da shvati kao pretnju, Ilić je dodao: „Da vi kažete da ja lažem, a ja da vas milujem i mazim, to neće moći”. Po mišljenju Osnovnog suda u Nišu, to nije predstavljalo pretnju, kao ni reči koje su sutradan uveče telefonom Blagojeviću uputili ostali optuženi. Janković je, naime, bio optužen da je poručio: „Ne bi trebalo da se igraš sa ovakvim stvarima”, a Stanimirović da mu je povišenim tonom rekao: „Zašto ste to pisali, državi ste napravili problem, mene je Vučić (predsednik vlade) pozvao da rešim problem”, a potom je vičući izgovorio: „Ne igray se vatrom”. U obrazloženju presude navodi se da je sud našao da Ilićeva izjava nema karakter pretnje jer se njome ne stavlja u izgled tačno određeno zlo – da će napasti na život i telo onoga kome je upućena ili njemu bliskog lica, a izjava Ilića, je opet po sudu, bila u sklopu hipotetičkog pitanja. I u slučaju Jankovića sud je našao da upućene reči ne predstavljaju pretnju „da će napasti na život i telo oštećenog” jer ne sadrže navođenje „ma kakvog zla koje se oštećenom stavlja u izgled”. Isto je sud zaključio i za Stanimirovićevo upozorenje Blagojeviću da se „ne igra vatrom”.

Mediji su preneli da će se Osnovno javno tužilaštvo u Nišu žaliti na ovakvu prvostepenu odluku koja ostavlja bez komentara. Neverovatan nivo cinizma sa kojim sud u ovom slučaju tretira pretnje novinaru indikativan je pokazatelj tretmana koji pred sudovima imaju slučajevi u kojima su novinari izloženi pretnjama i napadima. Ovakve odluke, u kojima sudovi pretnju ne smatraju pretnjom jer nije dovoljno precizna, zapravo obesmišljavaju zakonodavnu intervenciju kojom je svojevremeno ugrožavanje sigurnosti novinara u vezi sa novinarskim poslom kvalifikovano kao najteži oblik ugrožavanja sigurnosti, čime su novinari, makar po slovu zakona, izjednačeni sa predsednikom Republike, narodnim poslanicima, predsednikom i članovima Vlade, sudijama, javnim tužiocima i službenicima policije.